

ציב

זהל

ברכת יעקב

על עבודת יום הכפורים

אשר חברתי בעזר צורי וקוני
ברוך יעקב געשטעטנער

©

Gestetner

1750 58 st.

Brooklyn NY 11204

718-837-2200

ההוא דנחית קמיה דרבא, אמר יצא והניחו על כן שני שבהיכל נטל דם הפר והניח דם השעיר, אמר ליה חדא כרבנן וחדא כרבי יהודה, אימא הניח דם השעיר ונטל דם הפר (יומא נו:)

ההוא שליח צבור דנחית קמיה דרבא, והיה אומר סדר יום הכפורים בתפלה כמו שאנו אומרים (רש"י שם ד"ה ההוא)

ההוא דנחית, שליח צבור שמסדר בתפלתו של יום הכפורים סדר עבודותיו של כהן גדול על שם ונשלמה פרים שפתינו (רש"י יומא לו:)

מדברי הגמרא האלו דקדקו הראשונים שכבר בימי האמוראים נהגו לומר סדר העבודה בעת שחזר שליח צבור את תפלת יום הכיפורים (רש"י, ר"ן על הרי"ף סוף יומא, הובא בבית יוסף סימן תרכ"א).

ולכאורה טעמא בעי למה הנהיגו חז"ל אמירת סדר עבודת יום הכיפורים. והגם שתפילות כנגד תמידין ומוספין נתקנו, ולכן מזכירים בתפלת המוספין של שבתות וימים טובים את קרבנות התמידין ומוספין, אבל קרבנות שאינן מוספין אלא חובת היום לבד לא תיקנו בשום מקום להגיד בפה סדר הקרבנות. והרי ביום שני של פסח לא חייבו חז"ל להזכיר במועדו את הכבש הקרב עם העומר, וכן בחג השבועות אין מזכירין שני כבשים הבאים עם שתי הלחם. ולמה נשתנה סדר עבודת יום הכיפורים שמזכירים בסדר התפלה את שני השעירים ופר יום הכיפורים ואילי העולה והקטורת.

ועוד צריך ביאור מה זה שהפסיק רבא את השליח צבור להתאים אמירתו אליבא דהלכתא, כאילו היה זה מדברים המעכבים את התפלה. ולכאורה משמע מזה שאין אמירת סדר העבודה לזכר גרידא, אלא כחה ותוקפה כהקרבת קרבן ממש.

דעת הפוסקים באמירת פיומי העבודה

וכן מצינו להבית יוסף (סימן תרכ"א) שמרח לתקן נוסח סדר העבודה (אתה כוננת) שתסכים אליבא דהלכתא, אף שבסמוך לעיל מזה הביא בעצמו דברי התוספות (יומא ח. ד"ה דכולי עלמא) שהפייטנים לא נוהרו לסדר פיומיהם אליבא דהלכתא. ובאמת לא מצינו כן בפוסקים שיטרחו להגיה פיומי הרגלים שיתאימו כולם אליבא דהלכתא.

ויתירה מזו, הרי דעת הבית יוסף עצמו (שלחן ערוך או"ח סימן קיב סעיף ב) ש"אין לומר פיומים ולא קרובין בתפלה" (והיינו בחזרת הש"ץ, דבתפלת יחיד וודאי שאין אומרים פיומים אף לדעת הרמ"א החולק עליו שם ומתיר אמירת הפיומים), ולמה שינה דעתו מן הקצה אל הקצה לענין פיוט סדר העבודה, עד שהגיה מכל פרט ופרט שאינו מתאים אליבא דהלכתא.

חילוק בין מתיר למכפר

והנראה מכל זה שהטעם שאין מזכירין כבשי עצרת וכבש העומר בתפלה, היא משום שאינו קרבן חובה על הציבור או על היחיד, אלא היא בגדר מתיר, שבאה להתיר את החדש במקדש ובמדינה, אבל בימינו שאין צורך בעומר ושתי הלחם להתיר החדש ועיצומו של יום הנפ מתיר מעצמו, שוב אין חיוב להזכיר את קרבנות היום שאינן עוד חובה על ישראל.

לא כן עבודת יום הכיפורים, שתפקידה לכפר על בני ישראל, ושני השעירים באין לכפרה על ישראל, והעולה לרצות, והקטורת תיקון לזוהמת החטא (כמו שיבואר להלן). שכפרה זו מוטלת על כל ישראל בכל דור ודור.

כפרת שעיר המשתלח

ויתירה מזו כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק א הלכה ב) שעל ידי שעיר המשתלח בצירוף התשובה מתכפרים כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות הזדונות והשגגות הידועים ושאינם ידועים, ואם לא עשה

תשובה אינה מכפרת רק על הקלות שהן עשה ולא תעשה שאין בהן כרת. והרי כפרה זו מוטלת על כל יחיד ויחיד, שהרי אם לא כן חטאו ישא האיש ההוא. נמצא דעיקר הכפרה על ידי שילוח השעיר לעזאזל

תשובה מכפר לגמרי רק על הקלות

והגם שכתב הרמב"ם (שם הלכה ג) שבזמן הזה שאין לנו מזבח לכן התשובה מכפרת על כל העוונות ועיצומו של יום הכיפורים מכפרת לשבים, הרי שוב כתב (שם הלכה ד) שזה רק הקלות דהיינו עשה ולא תעשה שאין בהן כרת, אבל על לא תעשה שיש בה כרת ומיתת בין דין תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה. והיינו כמו שאמרו בגמרא ארבעה חילוקי כפרה (יומא פו). ונמצא מזה שאין כפרה גמורה לחמורות ביום הכיפורים בזמן הזה, אלא בצירוף יסורים או מיתה.

אין תשובה גמורה אלא בכל תנאיה

ועוד דאפילו על עבירות הקלות (שהם עשה ולא תעשה שאין בהן כרת) אין תקנה בזמן הזה אלא לשבים בכל לב, וקיימו כל תנאי התשובה שהם חרטה וידוי וקבלה להבא עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם (רמב"ם שם פרק ב הלכה ב) (וכן צריך עוד להתחנן ולבקש סליחה מאת הש"ת כמו שביאר רבינו יונה בשערי תשובה), אבל למי שלא שב לה' בכל תנאי התשובה מה תקנה אית ליה שיתכפרו לו חטאיו.

אמירת סדר העבודה מכפר

ולפי זה שפיר יובן מה שהעמיד רבא את שליח צבור על תקונו, וכן הבית יוסף הסכים עם אמירת פיוט זה באמצע התפלה ואף דקדק בפיוט סדר העבודה לתקנו אליבא דהלכתא. משום ששונה היא סדר העבודה משאר הפיוטים, שכולם לא באו אלא לשבח ליוצר כל, ואין בהן צורך מן הדין,

מה שאין כן סדר העבודה שמטרתה לכפרת עוון, שצריכה להיות אליבא דהלכתא שיתקיים חיוב הקרבתה באמירת שפתינו כראוי.

(ועל פי זה יש לומר שאף למה שכתב המגן אברהם (ריש סימן תקצא) שבימים נוראים אפילו בדיעבד אין היחיד יוצא ידי חובת תפלה על ידי שמיעת חזרת הש"ץ משום שמפסיקין בפיוטים, אבל שונה הדבר בסדר העבודה של יום הכיפורים, שאם לא אמר הש"ץ רק פיוט זה שפיר יוצא עמו היחיד בדיעבד, שהרי אין פיוט זה כשאר פיוטים שנחשבים כהפסק, אלא היא מעיקר התפלה. וממקומו הוא מוכרע, דהרי ראינו שאף הבית יוסף שאסר בתחלת אמירת שאר פיוטים בתפלה משום הפסק, לא חשש ואף עודד אמירת סדר העבודה ביום הכיפורים).

לא די באמירה לבד בלי לימוד

ולפי מה שביארנו שסדר אמירתו היא צורך כפרה לכל יחיד ויחיד, ואינו חובת ציבור גרידא כשאר קרבנות הרגלים, נמצא שצריך כל אחד להבין סדר אמירתו, כדי שייחשב בתורת לימוד המכפר במקום קרבן כמו שכתב המגן אברהם (או"ח סימן ג' ס"ק ב לענין אמירת פרק איזהו מקומן) דכל שאינו מבין פירוש המלות אינו נקרא לימוד כלל. (ועיין שו"ע הרב הלכות תלמוד תורה סוף פרק ב שחילק בין תורה שבכתב דאפשר לקיים מצות לימוד אף בלי שיבין פירוש המלות, אבל בתורה שבעל פה אינה קרויה לימוד אם אינו מבין מוצא שפתיו).

ובזה יתבארו דברי האבודרהם (תשלום אבודרהם על סדר עבודת יום הכיפורים) שכתב, ולפי שרוב סדר עבודה זה נתקן בלשון משנה נהגו לקרותו יותר מכל סדרי עבודה שחברוהו הפייטנין, וכן כתב בעל העמוד ושמענו סדר עבודה בלשון משנה. ראינו מזה שבעל העמוד והאבודרהם הדגישו והרימו על נס את לשון הקל בסגנון המשנה הנמצא בפיוט זה, ולא ביארו טעם למעליותא זו, שמפני זה יבחרו בפיוט זו. אך לדברינו מתבארים הדברים יפה, כי מאחר שאמירת פיוט זה היא בגדר לימוד, צריכה היא להיות בלשון קל המובן ושוה לכל נפש בלשון המשנה.

ולכן נראה דמי שלא למד מקודם סדר העבודה, עליו להדר לומר סדר "אתה כוננת" שבמחזורי ספרד, שנתחברה בלשון קלה כלשון המשנה, לא כן סדר "אמיץ כח" שנתחברה בלשון מליצה שאינה שווה לכל נפש. (וכן הנהיג הרמ"ג רבי בנימין פאלער זצ"ל, לומר נוסח "אתה כוננת" במקום "אמיץ כח", אף שבכל סדר התפלה התפלל בנוסח אשכנז).

ומצאתי הדברים מפורשים בספר יסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק ט) וזה לשונו: אחרי ראותי בספרים מגדול החיוב סידור העבודה של כהן גדול ביום כפורים בתפלת מוסף וגדל מעלת סדורה שנחשב בעיני היוצר והבורא ב"ה וב"ש כאלו אנחנו מקריבין ומסדרין כל סדר העבודה בבית המקדש, וגם בימי חכמי הגמרא היו מסדרין סדר העבודה ביום הכפורים, וכן פירש רש"י בפרק אמר להם הממונה גבי ההוא דנחית קמי דרבא ועבד כרבי מאיר כו' פירש רש"י שהיו רגילין לסדר סדר העבודה ביום כפורים עיין שם, וכבר הובא חיוב סידורה בפוסקים. אך בנוסח סדר העבודה שבמחזורים שלנו לא נתבארה בהם כל פרטי סדר העבודה, וביחוד שלא נתקנה בלשון קלילא למען ירוין כל קורא בו וכמעט שגם כמה לומדים אינם מבינים כל פירוש המלות של כל סדר העבודה שבמחזורים, על כן באתי לעזור לב האדם לשוב לו שיזוהר קודם יום הכיפורים ללמוד פירוש המלות של כל סדר עבודת יום הכפורים בכדי שיהא רגיל ביום הכפורים בפירוש המלות. ועם כל זה מי שרוצה לעשות נחת רוח ליוצרו ב"ה ולסדר סדר עבודת יום כפורים על מכונה עם כל פרמיה, יסדר אותה בנוסח אתה כוננת כי שם נתבאר היטיב כל סדר העבודה בכל פרמיה וכו'.

מאחר שביארנו חיובו של לימוד והכנת סדר העבודה, ראינו לנכון לסדר כל הלכותיה בקצרה, ונקטנו סדר העבודה בקצרה מלשון הרא"ש (סוף יומא), אליבא דהלכתא שנקטינן כרבי עקיבא. ומאחר שהרא"ש נקט כדעת רש"י, הבאנו גם שאר השיטות, בפרט שסדר "אתה כוננת" מסודר על פי דעת הרמב"ם.

מבילה ראשונה - בחול - לבישת בגדי זהב
(א) תמיד השחר.

(ב) פר העולה ושבעה כבשים - של מוספים.

מבילה שניה - בקודש - לבישת בגדי לבן

(ג) וידוי פרו. - לכפר בעדו ובעד ביתו על טומאת מקדש וקדשיו.

(ד) הגרלה. - בין שני השעירים.

(ה) וידוי פרו שנית. - לכפר בעד הכהנים על טומאת מקדש וקדשיו.

(ו) שחיטת פרו.

(ז) הקמרה. - מחתה של קמורת לפני ולפנים.

(ח) והזאת דם הפר על הכפורת אחת ושבע. - לכפר בעדו ובעד הכהנים על טומאת קודש הקדשים.

(ט) ושחיטת שעיר. - לכפר בעד ישראל על טומאת מקדש וקדשיו, אבל אין מתורין עליו.

(י) והזאת דמו על הכפורת אחת ושבע. - לכפר בעד ישראל על טומאת קודש הקדשים.

(יא) והזאת דם הפר על הפרוכת אחת ושבע. לכפר בעדו ובעד הכהנים על טומאת ההיכל.

(יב) והזאת דם השעיר על הפרוכת אחת ושבע. - לכפר בעד ישראל על טומאת ההיכל.

(יג) עירוי דם הפר ודם השעיר ליתן על ארבע קרנות מזבח הזהב ושבע על מחרו. - לכפר בעד הכהנים וישראל על טומאת המזבח.

(ד) שפיכת שיריים על יסוד מערבי של מזבח החיצון.
 (טו) וידוי שעיר המשתלה ושילוחו. - לכפר על כל עוונות בית ישראל
 (טז) הוצאת אימורי פר ושעיר.
 (יז) קריאת התורה.

מבילה שלישית - בקודש - לבישת בגדי זהב
 (יח) ושעיר הנעשה בחוץ. - חטאת של מוספים.
 (יט) אילו ואיל העם. - האחד עולה בערו ובעד הכהנים, והשני עולה
 ציבור והיא גם עולה של מוספים

שיטת רש"י.	שיטת התוספות.	שיטת הרמב"ם
(כ) ואימורי פר ושעיר. - להקריב על המזבח	מבילה רביעית - בקודש - לבישת בגדי לבן	(כ) ואימורי פר ושעיר. - להקריב על המזבח
מבילה רביעית - בקודש - לבישת בגדי לבן	(כ) הוצאת כף ומחתה.	(כא) ותמיד הערב.
(כא) הוצאת כף ומחתה.	מבילה חמישית - בקודש - לבישת בגדי זהב	מבילה רביעית - בקודש - לבישת בגדי לבן
מבילה חמישית - בקודש - לבישת בגדי זהב	(כא) ואימורי פר ושעיר. - להקריב על המזבח	(כב) הוצאת כף ומחתה.
(כב) ותמיד הערב.	(כב) ותמיד הערב.	מבילה חמישית - בקודש - לבישת בגדי זהב
[כג] קטורת. הדלקת הנרות. ומנחות ונסכים].	[כג] קטורת. הדלקת הנרות. ומנחות ונסכים].	[כג] קטורת. הדלקת הנרות. ומנחות ונסכים].

ומעתה חל עלינו חובת ביאור מצוות עבודת יום הכיפורים, מה העבודה
 הזאת ומה טעם יש בה. אשר רמז רמזו לנו חז"ל במדרשים טעמי המצות.

אמר ס"מ לפני הקב"ה רבון כל העולמים על כל אומות העולם נתת לי רשות ועל ישראל אין אתה נותן לי, אמר לו הרי יש לך רשות עליהם ביום הכפורים אם יש להם חטא, ואם לאו אין לך רשות עליהם, לפיכך נותנין לו שוחד ביוה"כ שלא לבטל את ישראל שלא יקריבו את קרבנם, שנאמר גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל, גורלו של הקב"ה לקרבן עולה, וגורלו של עזאזל שעיר חטאת, וכל עונותיהם של ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזירה, ראה ס"מ שלא נמצא בהם ביום הכפורים חטא, אמר לפניו רבון כל העולמים יש לך עם אחד כמלאכי השרת שבשמים וכו' אין להם אכילה ושתיה ביוה"כ וכו' יחפי רגל ביוה"כ וכו' עומדים על רגליהם ביום הכפורים וכו' שלום ביניהם ביוה"כ וכו' נקיים מכל חטא ביום הכפורים, והקב"ה שומע עתירתן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקום ועל הכהנים ועל כל הקהל מקמן ועד גדול ועל כל עוונותיהם של ישראל ועל כל העם שנאמר וכפר את מקדש הקודש (פרקי דרבי אליעזר פרק מה)

האם יש רשות לשמן להסמין בו ביום יש להתבונן בדברי חז"ל האלו, שבאים ליתן טעם למצות גורל שני השעירים ביום הכיפורים, אך כל שיעורי חכמים צריך שיעור לשיעורן להבנת דבריהם. דהנה המאמר הזה פותח ואומר שביום הכיפורים ניתן רשות להשמן לקטרג, אבל בתנאי שימצא חטא בישראל. אך בתוצאת הדבר יש סתירה בהמשך המאמר, כי באמצעו מבואר שנותנים שוחד להם"מ להשתיקו שלא יקטרג, היינו שבאמת אפשר למצוא חטא ולכן

משחרין אותו שלא יביאנו לפני הקב"ה. אולם בסיום המאמר יוצא שבאמת אין לישראל שום חטא ביום הכיפורים, והרי אם אכן אין חטא נמצא בישראל מה צורך לתת שוחד להשטן, הרי ממילא אין לו רשות להשטין.

ועוד דבגמרא איתא (יומא כ.) אמר רמי בר חמא השטן בגמטריא שם"ד הוי, שם"ד יומי אית ליה רשותא לאסמוני, ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסמוני. הרי מזה שביום הכיפורים אין לו רשות כלל להסמין אף אם ימצא חטא על ישראל ח"ו, ואיך יתאים זה עם דברי הפרקי דרבי אליעזר שאכן ניתן רשות להשטן להסמין אף ביום הכיפורים אם ימצא אז חטא.

למה יעקב השטן קרבנם

ועוד קשה למה ירצה השטן לעקב את קרבנם ביום זה יותר משאר ימים. והיה מקום לומר שעל ידי הקרבן נתכפרו כבר כל העוונות, ולכן יתעצם השטן שלא להניח שיקרב, כדי שלא ישארו ישראל בלי חטא שעל ידי זה ניטל ממנו רשות הקטרוג ביום הכפורים. אבל זה אינו, שהרי בסיום המאמר מפורש שהכפרה אינה מסתיימת על כל פנים עד אחר לימוד זכות של השטן על ישראל, ונמצא שאין הכפרה תלויה בקרבן ואם כן למה ירצה השטן לעקב הקרבן.

היאך נהפך השטן למליץ טוב

גם אינו מובן מליצת יושר של השטן על ישראל, והרי כל ימות השנה הוא עומד ומסמין, ואיך ולמה יהפוך עורו לראות אך טוב בישראל רק בשביל שעיר אחד הניתן לחלקו. ואם בשביל שלא מצא חטא בישראל, הרי יכול הוא לשתוק או לספר שבח זה, אבל מה לו להאריך בשבח ישראל עד כדי לדמותם למלאכים.

למה צריך לשוחד

ועוד צריך ביאור מה טעם לנתינת שוחד זו, והלא וודאי שאין לו להשטן שום כח עצמי ח"ו עד שיהיה מקום לחשוש שיוכל לעכב את ישראל מהקרבנות קרבניהם. (ועיין בפירושו הרמב"ן והרא"ש על התורה ויקרא מז ח שמעתיקים דברי הפרקי דרבי אליעזר, אך הרא"ש מדלג שם על ענין השוחד, רק כותב להיפוך ששעיר לעזאזל היא נתינת פרס ושכר להשטן מאת הקב"ה על שלימד זכות על ישראל. ומשמע שגם להרא"ש הוקשה לומר שיש צורך במתן שוחד להשטן).

גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל

טעם הגורלות

כמו כן צריך ביאור ענינו של הגורל לבחור על ידה איזו לה' ואיזו לעזאזל, שלא ידענו הצורך בו. ואם רצון השי"ת שניתן חלקו של השטן משלם, שפיר אפשר לתתו בהדיא בלי שנצטרך להגריל ולבחור חלק ה' וחלקו של שטן מבין שני שעירים.

ועוד שהגורל נקבע זמנו אחר וידוי כהן גדול על פרו בשביל עצמו, לפני שמתודה על פר זה שנית בשביל אחיו הכהנים. וקשה למה הוצרך להפסיק בין הוידוים בגורל זה, ומה יועילנו לכפרת אחיו הכהנים.

שני שעירים וגורלות שווים

עוד שנינו במתניתין (יומא סב.) שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במראה ובקומה ובדמים ובלקיותן באחד. ולכאורה הדבר צריך ביאור, לאיזה תכלית יהיה שעיר המשתלח שוה אל השעיר אשר לה', והאם לא שייך להכניס בגורל שני שעירים אף ששונים זה מזה בתכלית, ויתברר על ידי הגורל איזה לה' ואיזה לעזאזל.

והיה אפשר לתרץ דלכן צריך הגורל להיות על שני דברים השווים, משום כבוד של מעלה, כי אם יביא שני שעירים שונים זו מזו, ואחד משובח מרעהו, יוכל לבוא על ידי הגורל להקריב לה' את השעיר שאינו משובח,

ואין זה כבוד של מעלה. אבל זה אינו שהרי אמרו עוד בגמרא (יומא לו). גורלות, שיהיו שוין, שלא יעשה אחד של זהב ואחד של כסף, אחד גדול ואחד קטן. הרי דאף בעצם הגורל צריך שיהיה דמיון גמור בין גורל לה' וגורל לעזאזל, ולא יהיה הגורל לה' משובח משל לעזאזל, אף ששם לא שייך חשש זה, דעצם הגורל הנכתב לא ישתנה מלה' אל לעזאזל, ואם כן למה לא יעשה גורל לה' ביתר חשיבות מגורל לעזאזל.

שעיר לעזאזל היא עצמו לה'

ומצינו בגמרא (יומא סג:) שכאשר נאמר בקרא "לה'" גם שעיר המשתלח בכלל, אלא שאינו בכלל "פתח אהל מועד". וצריך ביאור היאך יתאים עם המבואר בפרקי דרבי אליעזר שעיר לעזאזל היא להשטן ולא לה'. ועוד היאך אפשר לומר בשעיר המשתלח שהוא לשם ה', והרי כל שהוא לה' מיוחד היא במקומה ואופנו, שצריך להיות נשחט בעזרה ולזרוק דמו על המזבח, אבל קרבן שהוא בדחיפה מעל ההר לא שמענו זולת זה (ואפילו פרה אדומה צריכה שחיטה, ודווקא נוכח פתח אהל מועד).

ושלח את השעיר במדבר

ועוד יש להתבונן בטעם וענין שילוחו ודחיפתו מן ההר. ויתירה מזו שהרמב"ם כתב (שם כב) שלא די בזריקה לבד, שאם לא מת בדחיפתו צריך להרגו בכל אופן שהוא. וקשה דאם ענינו בדחיפה למה צריך ליהרג והרי כל שנדחף יצא ידי מצוותו, ואם ענינו בהריגה מה צורך לכתחילה להוליכו לארץ צוק ולדוחפו, אדרבה ראוי היה להרגו תיכף בסייף ולמנוע מההליכה ברגל כמה תחומי שבת. ובפרט שכיון שהוא מעבודת היום הסברה נותנת שידון בשריפה כפר ושעיר של יום הכיפורים, ולא בדחיפה והתפרקות לאיברים.

(ועיין ברשב"ם (ויקרא מז י) שכתב דעל פי פשוטו דהשילוח הוא כשילוח צפורי מצורע שהוא לשלחן חי לרעות על פני השדה, וכמו כן שעיר המשתלח צריך לשלחו

על פני ההרים לרעות. ותמוה שהרי בשלמא צפורי מצורע צריך להביאם על פני השדה, שהרי שם מושב המצורע בעת ההוא, ולכן השילוח הוא על פני השדה במקומו, אבל בשעיר המשתלח אם נצרך לשלחו חי לרעות למה לנו להוליכו כמה מילין עד מקום הרים לרעות, היה לנו לשלחו חוץ לחומת ירושלים).

ונשא השעיר עליו

גם הלשון "ונשא השעיר עליו את עוונות בית ישראל" משמע מזה שהחטאים נישאים עליו ממש. ואמרו חז"ל (יומא סו.) שהוצרכו לעשות כבש למולך השעיר לעזאזל שלא יוכלו הבבליים לגעת בו, כי היו תולשין בשערו ואומרים טול וצא, ובגמרא אמרו (שם:) שהיו אומרים מה שהי צפירא דין וחובי דרא סניאין, ופירש רש"י מה מתעכב שעיר זה כאן ועונות הדור מרובין והן עליו. ומשמע מזה כאילו החטא מונח וטעון על השעיר כמשא עד שראיית השעיר לפניהם היא למזכרת עון. ותמוה, שלא מצינו דוגמתו בשאר חטאות שלא באו אלא לכפר אבל לא לשאת את החטא עליהן. וגם יש להבין למה היו תולשין בשערו דווקא, ולא היו מכין אותו וכדומה.

שעיר עזים נגד יעקב או עשיו

ויש עוד לדקדק מה דאיתא במדרש (במדבר רבה כא יא) דמאי דמני הכתוב בריש פרשת אחרי קרבנות יום הכיפורים, דכתיב (טז ג) **בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה**, וכתיב נמי (שם ה) **ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת וגו'**, הרי זה רומז לזכות אבות, **בפר זה אברהם, ואיל זה יצחק, עז בזכותו של יעקב**. הרי דיעקב נקרא שעיר עזים. וקשה ממה שכתב המדרש (בראשית רבה סה יד) ששעיר רומז לעשיו. ועוד דמצינו בפרשת חנוכה המזבח שאמרו במדרש (במדבר רבה יג יד, שם יד ה) וכן כתבו הראשונים (רש"י במדבר ז כא בשם רבי משה הדרשן, פירוש הרא"ש, בעל הטורים שם) **כבש אחד**

כנגד יעקב שנאמר בו והכשבים הפריד יעקב. הרי דיעקב נרמז בכבש ולא בשעיר.

בתחבולות תעשה לך מלחמה

אמרו במדרש (ויקרא רבה כא ד) רבנן פתרינן קרא בראש השנה ויום הכפורים, "אורי" בר"ה "וישעי" ביום הכפורים, "ממי אירא" עזי וזמרת י'ה, "בקרוכ עלי מרעים" אלו שרי אומות העולם, "לאכול את בשרי" לפי ששרי אומות העולם באין ומקטרגין על ישראל לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבש"ע אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אינן יורדין לגיהנם, "צרי ואויבי לי" בימות החמה שם"ה יום השטן גימטריא שם"ד שכל ימות השנה השטן מקטרג וביום הכפורים אינו מקטרג, אמרו ישראל לפני הקב"ה "אם תחנה עלי מחנה" של ס"מ, "לא יירא לבי" שהבטחתני בזאת יבא אהרן אל הקדש.

ישראל מתכפרין ואומות העולם נענשין

ולכאורה קשה להבין קשר הדברים, אם אכן ישראל עוברים על כל התורה כאומות העולם איך יוצאים בדימוס ונפסק דינם לטוב. ובפרט שלפי המשך דברי המדרש מבואר שכל זה מפני שאין השטן מקטרג ביום הכיפורים, וזה נמשך משום ש"בזאת יבוא אהרן אל הקודש", שביאת כהן גדול לפני ולפנים יכולה היא לסתום פיו של השטן ביום זה, אף אם יש בידו כל מחנות שבעולם.

ואמרו עוד (שם ה) בזאת יבא אהרן, זה שאמר הכתוב בתחבולות תעשה לך מלחמה. ואנחנו לא נדע איזה תחבולה יש בעבודת כהן גדול בקדשי קדשים, שתחבולה זו מצלחת ביותר במלחמה נגד השטן המקטרג על ישראל.

אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת

חטאת הפנימית לא תאכל

וכמו כן צריך מעם למה אין חטאת יום הכיפורים נאכלת, והרי מתנאי הכפרה של החטאת היא שכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, וכמה דכהנים לא אכלי בשר בעלים לא מתכפרי (פסחים נט:).

ואף שזו חטאת הפנימית, אשר לא יאכל, כי כל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקודש לא תאכל (ויקרא ו כג). אבל הא גופא מעמא בעי, למה חטאת הפנימית אינה נאכלת, ובפרט לפי מה שדרשו חז"ל שאפילו חטאת חיצונה שהובא במעות דמה לפנים בהיכל לא יאכל עוד כחטאת הפנימית ממש, הרי שאין דין מתנאי החטאות שמצוותם להזרק דמם בפנים, אלא אפילו חטאת דעלמא אם הובא דמה בפנים אין לאוכלו. וצריך ביאור למה אכילת חטאת אינה אלא על קרבנות שנזרק דמים בחוץ דווקא.

אנא ה' חטאתי עויתי פשעתי

ובענינא דחטאות מצינו שלשה וידויים ביום הכיפורים, שנים על הפר בשביל כהן גדול ואחר כך בשביל שאר הכהנים (כדי להקדים כפרת מתכפר למתכפר, הוריות יג.), והשלישי על שעיר המשתלח אחר שכבר שחט את השעיר לה'. (ומה שאינו מתוודה על שעיר לה' שהיא לכפר על כל ישראל, משום שפר ושעיר של יום הכיפורים באים לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, וכיון שנאמר (במדבר יח א) אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש, הרי שחטא טומאת מקדש של ישראל היא על הכהנים, ולכן אף שצריכים כפרה בשעיר, אבל אין צורך להתוודות עליו, ומספיק וידוי שעל פר הכהנים).

ובידויים אלו נאמר החטא רק בכללות, חטאתי עויתי פשעתי, חטאו עונו פשעו, אבל אינו מפרט החטא, לא על הפר שבאה על טומאת מקדש וקדשיו ולא על שעיר המשתלח שמכפר על כל העוונות. ולכאורה קשה

הרי נחלקו תנאים (יומא פו:) אם המתודה צריך לפרוט החטא, ולמה לא הביאו ראיה ממשנה זו דכהן גדול מתודה בכלליות להא דרבי עקיבא שאין צריך לפרוט החטא.

וביותר קשה על הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ב הלכה ג) שפסק כרבי יהודה בן בבא שצריך לפרוט החטא, והיא דלא כסתם משנה דביום הכיפורים מתוודין בלי פירוט החטא כלל, וכמו שפסק הוא עצמו (הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ד). ואף אם נימא שאין פירוט החטא מעכב בוידוי, אבל לכתחילה מיהא צריכא, ולמה לא עשו כן ביום הכיפורים.

שעיר לחטאת ושעיר המשתלח

וכן יש להקשות מאחר שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק א הלכה ב) ששעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה אף החמורות, אם כן למה הוצרכו להביא עוד חטאת היום כדי לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, וכהן הגדול מסר נפשו להכנס לפני ולפנים להזות דמם (עד שאמרו חז"ל שיום טוב עשו לו בצאתו בשלום מן הקודש), והלא חטא זה יכופר ואיננו עוד ביום זה כאשר ימות שעיר המשתלח.

קטורת סמים דקה

ובגוף סדר ההקרבה יש לדקדק, שבכל מקום באה הקטורת אחר הקרבנות, שתמיד של שחרית קודם לקטורת של שחרית, ותמיד של בין הערבים קודם לקטורת של בין הערבים. אבל ביום הכיפורים, באה הקטורת לפני ולפנים שהיא חובת היום באמצע קרבנות של יום, בין שחיטת פר הכהנים וזריקת דמו, ושאר קרבנות היום נעשים לגמרי אחר הקטורת.

חנוכת המשכן והמזבח

עוד יש לתמוה על מה שדרשו חז"ל (יומא ב.) על הא דכתיב (ויקרא ח לג-לד) ומפתח אהל מועד לא תצאו וגו' כאשר עשה ביום הזה צוה ה'

לעשות לכפר עליכם, שתיבת לכפר בא לרבות יום הכיפורים, שמפרישין כהן גדול שבעת ימים קודם יום הכיפורים. ולא נתבאר קשר הני שני זמנים, יום חנוכת המשכן ויום הכיפורים עד שבא זה ולימד על זה.

וכן יש להתבונן בציווי שבעת ימי המילואים (שמות כט לו-לז), ופר חטאת תעשה ליום על הכיפורים וחטאת על המזבח בכפרך עליו ומשחת אתו לקדשו, שבעת ימים תכפר על המזבח וגו', וברש"י לכפר על כל זרות ותיעוב. ולכאורה מה כפרה וחטאת צריכה המזבח, והרי עדיין לא עמד המשכן וממילא אי אפשר שיחטאו ויטמאוהו.

וקח לי משם שני גדיי עזים טובים

וכדי לבוא אל הביאור נקדים מה שיש להתבונן במדרשים המקשרים בין עבודת יום הכיפורים לברכותיו של יעקב מאת יצחק אביו.

שני גדיי עזים נגד שני שעירי יום כפור

אמרו חז"ל (בראשית רבה סה יד) ורבקה אמרה אל יעקב ועתה בני שמע בקולי לך נא אל הצאן, אמר רבי לוי לך וקדם את האומה שמשולה לצאן כמה דאת אמר ואתן צאני צאן מרעיתי, וקח לי משם שני גדיי עזים טובים וכו', רבי חלבו אמר טובים לך שעל ידן את נוטל את הברכות, וטובים לבניך שעל ידן הוא מתכפר להם ביום הכפורים דכתיב כי ביום הזה יכפר וגו'.

ולכאורה מה ענינו של יום הכיפורים לברכותיו של יצחק. וכל שכן שקשה להבין מה דמשמע מסגנון לשון המדרש ששני גדיי עזים אלו הם נגד שני שעירי יום הכיפורים, וכן מוכח ממה שהובא לשון זה גם במדרש פרישת אחרי (ויקרא כא יא), ולכאורה מה קשר בין זה ליום הכיפורים, והרי פסח היה (פרקי דרבי אליעזר לא).

ואין לומר דמדרשות חלוקות הם, דיש מדרשים דסבירא להו שהיה בפסח ומדרש זה סבירא ליה שהיה ביום כפורים, דהרי מגופו של עובדא מוכח שלא היה יום כיפור, שהרי האבות קיימו כל התורה כולה (יומא כח:), ובוודאי שלא היה יצחק אוכל ביום הכיפורים מגדלי עזים האלו.

ועוד דאם שני הגדיים היו נגד שני השעירים, איך קראם המדרש "טובים", והרי אחד משעירים האלו היא לחלקו של שמן. ומשמע מזה שגם שעיר לעזאזל הוא בגדר טוב.

ברכות יעקב ועבודת יום הכיפורים

עוד יש להבין שאמרו חז"ל (שם טו), ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שעיר, גבר שידין כמה דאת אמר ושעירים ירקדו שם, ואנכי איש חלק, כמה דאת אמר כי חלק ה' עמו. רבי לוי אמר משל לקוויץ וקרח שהיו עומדין על שפת הגורן, ועלה המוין בקוויץ ונסתבך בשערו, עלה המוין בקרח ונתן ידו על ראשו והעבירו, כך עשו הרשע מתלכלך בעונות כל ימות השנה ואין לו כמה יכפר, אבל יעקב מתלכלך בעונות כל ימות השנה ובא יום הכפורים ויש לו כמה יכפר שנא' כי ביום הזה יכפר. רבי יצחק אמר לא שאול הוא לה ולא שאולא היא ליה, אלא ונשא השעיר עליו זה עשו, שנאמר הן עשו אחי איש שעיר, את כל עונותם, עונות תם, שנאמר ויעקב איש תם. אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע, כמת וכתועה וכעובד עבודת כוכבים וכו'. וילך ויקח ויבא לאמו, אנוס וכפוף ובוכה.

ודבריהם צריכים ביאור, כי מה ענין כפרת יום הכיפורים לענין לקיחת הברכות על ידי יעקב. ועוד קשה מה נתינת טעם היא זה שלכן לא ירצה ליקח הברכות משום שעשו בבחינת שד ויעקב היא מחלקו של ה'. ובמיוחד צריך ביאור מה שהאריכו חז"ל בזה בביאור ענין שערו של עשיו,

שלכאורה מיותר היא ואין ענינו שייך לפרשה זו כלל. גם צריך ביאור למה היה יעקב כל כך חושש מהברכות עד שהלך "אנוס וכפוף ובוכה".

בגדי חמורות

עוד יש להבין, דבשלמא מה שלבש יעקב עורות גדיי העזים על ידיו, היה כדי שלא ירגיש אביו שאין זה עשוי בהיות עשוי איש שעיר והוא איש חלק, אבל למה הוצרך ללבישת בגדי החמורות, הרי יצחק כבר היה סומא עד שלא הכיר בין יעקב לעשיו, וכל שכן שלא הכיר בבגדים אם לובש בגדי חמורות או לא.

יעקב ועשיו האמורים בפרשה

וגם בגוף הפרשה קשה איך יתכן שיצחק אבינו טעה כל כך בעשו עד שהחשיבו יותר מיעקב, הלא סוף סוף היה יעקב איש תם יושב אהלים של תורה בשעה שעשו היה יודע ציד איש שדה.

נחלת שני עולמות

והביאור בכל זה נראה על פי מה שאמרו חז"ל (הובא ברש"י בראשית כה כב) שיעקב ועשיו נתחלקו בנחלת שני עולמות, שעשיו לקח עולם הזה לחלקו ויעקב לקח העולם הבא. ובוודאי אין הכוונה שיעקב לא יהיה לו חלק ונחלה בעולם הזה, כי בהכרח עליו לאכול ולשתות ושאר עניני עולם הזה, דבלאו הכי לא יוכל לחיות לזכות לחיי עולם הבא.

אלא הכוונה בזה שעבודתו של יעקב מתולדתו היה באופן פרישה גמורה מכל גשמיות, רק להיות יושב אהלים, ואת עבודה זו קיים בכל נפשו. אולם עשיו קיבל עליו להיות עבודתו בגשמיות, לעבוד את השי"ת בענינים הגשמיים, ולעשות בהם צרכי שמים. וכדוגמת עבודתו של אברהם אבינו, שלא התבודד אלא אדרבה התעסק בעבודת השם יתברך גם בתוך עולם המעשה, לקיים מצות גמילות חסדים. אולם בפועל לא

קיים עשיו פעולת העבודה המוטלת עליו, רק נמשך אחר הגשמיות, ונכשל ביצרו.

ולזה יצחק שלא ראה את עשיו בכשלונו, אלא ידע רק שהוא מתעסק בעבודה בשדה, לא נפחת ערכו אצלו בשביל זה, אלא אדרבה אהב את עשיו בהיותו ממשיך דרך אברהם אבינו לעבוד את השי"ת בכל עניני גשמיות. וכמו שרימה עשיו את אביו לשאל, **אבא האיך מעשרין את התבן ואת המלח** (רש"י בראשית כה כז), כלומר שבכל מקום מצא מקום לעבוד את השם ולעשר נכסיו לכבודו. לא כן יעקב אשר דרכו להיות יושב אהלים, כמו שם ועבר להתעסק בתורה בהתבודדות.

כהן גדול ועבודתו כל ימות השנה

והנה עבודתו של הכהן הוא לקשר בין הקב"ה וישראל, ולקשר עולם הגשמי והרוחני, וכמו שמצינו באהרן הכהן הגדול שלא היה פרוש מבני אדם אלא אדרבה היה מתעסק עמם לעשות שלום בין איש לרעהו. ולכן היתה העבודה של בכורה שהיא הכהונה מסורה לעשיו.

אבל אחר ששחת עשיו את דרכו, שוב לא היה ראוי להיות כהן. ולזאת קנה יעקב מאתו הבכורה. וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה סג יג) **מה ראה אבינו יעקב שנתן נפשו על הבכורה דתנינן עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורים משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים אמר יהיה רשע זה עומד ומקריב לפיכך נתן נפשו על הבכורה**. הרי מזה שזה היה כוונתו בקנין הבכורה כדי לזכות בכהונה שהיא עבודת הקרבנות.

ונמצא מזה שיעקב כבר היה מוטל עליו שני העבודות גם יחד, עבודת עצמו היא עבודת הרוחניות להיות איש תם ויושב אהלים, ועבודת עשיו היא עבודה בעולם הגשמי. אך עדיין לא קיים יעקב עבודה הגשמית,

משום שהיה ירא שמא יקראנו כמו שקרה לעשיו שנדבק לגשמיים ודבק ביצרו הרע.

ברכות גשמייות לקיום עבודה בעולם הגשמי
ומטעם זה עצמו רצה יצחק ליתן את הברכות לעשיו, כי היו שייכים לו לפי עבודתו בעולם הגשמי, כי גם הברכות היו גשמייות מטל השמים ומשמני הארץ. אך רבקה ביודעה שעשיו אינו ממלא תפקידו בעולם, והעבודה כולה גשמי ורוחני שייד ליעקב. לזאת ציוותה לו "לקדם את פני האומה המשולה לצאן", היינו להתחיל ביסוד עם ישראל לעבוד את השי"ת בגשמייות גם כן, ולצורך זה עליו ליטול הברכות שהן ברכות גשמייות.

אך יעקב עדיין לא רצה ליטול את הברכות, בהיותו ירא מן החטא. והוא אומרו הן עשיו אחי איש שעיר, שעשיו כבר נדבק עם השטן, ואנכי איש חלק - כי חלק ה' עמו, שאני עדיין מחלקו של ה', ולמה אכנס לחשש סכנה כזו.

שעל ידן הוא מתכפר להן ביום הכיפורים

על ידי השעירים יתכפר כל חטא ולזה נתנה לו אמו עצה לקחת שני גדיי עזים. והוא כמו שביארו חז"ל במדרש שקאי על שני שעירי יום הכיפורים, שאף אם יתמלא בחטא כל ימות השנה, הרי בבוא יום הכיפורים, ויקח שני שעירים אלו, הרי תיכף ונשא השעיר עליו, שהחטאים יפלו על השעיר כמשל לקוץ שנתמלא שערו מוץ, אך אתה תשאר איש חלק, להיות שהחטא לא ידבק בך ובעצמך.

עבודתו של יעקב כבחן גדול ביום הכיפורים
ולכן עבודתו של יעקב בעת קבלת הברכות היתה דוגמת עבודת כהן גדול ביום הכיפורים, וכל עבודת יום הכיפורים רמוזה בפרשה ההיא. שהרי

יעקב היה הכהן מאז לקחו הבכורה, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה סג יג). ובגדי חמורות היו בבחינת בגדי כהן גדול, כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי מגילה פרק הלכה יא) ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמורות אשר אתה בבית, מהו החמורות שהיה משמש בכהונה גדולה. ולזה הוצרך יעקב ללבוש בגדי החמורות, אף שלא היה יצחק רואהו, אבל עיקר הלבשה היה לפני ה', בבחינת קודש הקדשים. וכמו שאמרה רבקה (בראשית כז ז) ואברכך "לפני ה'", דהיינו ללבוש בגדי כהונה גדולה בעת עבודת הקרבנות.

ובחיות ככהן גדול ביום הכיפורים, הביא עמו שני גדי עזים כנגד שני שעירי יום הכיפורים, כמבואר במדרש. וכמו כן הביא עמו ריח קטורת, כמו שנאמר (בראשית כז כז) ראה ריח בני בריח שדה אשר ברכו ה', ופירש בתרגום יונתן ריחא דברי כריחא דקטורת בוסמין דעתידין למקרבא בטור בית מקדשא. וכן משמע במדרש (בראשית רבה סה סה כג) שריח שדה קאי על בית המקדש, כי יצחק קראו שדה (פסחים פח.), והיינו קטורת הבאה בבית המקדש לריח.

וכל אדם לא יהיה באהל מועד

וגבה ממלאכי השרת

ויתירה מזו, כי אף מה שנתירא יעקב לעזוב את דרכו בקודש להיות פרוש לגמרי מן עולם הזה כמלאכים, גם על זו טובה היא עצת אמו לסמוך על יום הכיפורים, שלכל הפחות ביום אחד בשנה יגיע שוב למדרגתו הקדום כמלאכים, וגבה עוד ממלאכי השרת. וכן כל הדורות הבאים, מתעלים ישראל כמלאכים ביום הכיפורים, וכהן הגדול מתעלה בו יותר ממלאכי השרת.

והנה כי כן מצינו ביעקב אבינו שהיה רבוק בקדושתו יתברך עד שנחשב לפני ולפנים יותר מן המלאכים. וכמו שאמרו (מגילה יח.) שקראו הקדוש

ברוך הוא ליעקב א'ל, שנאמר ויקרא לו א'ל אלקי ישראל. ואמרו חז"ל (חולין צא:): תנא עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה, כי ראו דמות דיוקנו של יעקב שחקוקה גם על כסא הכבוד. הרי מזה שיעקב זכה להיות תמיד אצל כסא כבודו. ובחינה זו נמסר לכהן גדול שביום הכיפורים זכה להכנס לפני ולפנים בקודש הקדשים.

וענייתם את נפשותיכם

וזהו ענינו של יום הכיפורים, שנאמר בו וענייתם את נפשותיכם, ולא כתיב איסור אכילה מפורש, ובגמרא דרשו (יומא עד:): יכול ישב בחמה או בצנה כדי שיצטער וכו', עד שדרשו והוציאו דווקא לאיסור אכילה. ואף גם זאת הוסיפו חז"ל לדרוש ולאסור חמשה עינויים ביום הכיפורים. ולכאורה למה אין איסור אכילה מפורש בקרא. ועוד שאם דרשו חז"ל שעינוי דקרא לא קאי על שאר עינויים חוץ מאכילה, אם כן למה שוב הוסיפו עינויים אלו בין הלכות היום.

אלא שעיקר מצותו של יום שיבטל כל אדם מישראל את כל עצמות נפשו לה', ולצורך זה צריך להיות פרוש מכל עינוי הגוף, שאכילה ושתייה הם עיקר צרכי הגוף ולכן אסור מדאורייתא. וחז"ל הוסיפו לאסור כל הנאות הגוף, להיות נפשו מעונה ובטלה לה'. (אבל ישיבה בחמה וצנה לא הוסיפו, כי אין זה ביטול הנאות הגוף, אלא יסורי הגוף, ולא זהו ענינו של יום הכיפורים שיתייסר, אלא שיבטל יסודות הגוף).

ונמצא מזה שעבודת ישראל ביום הכיפורים הוא כדוגמת המלאכים, וכמו שאמרו בפרקי דרבי אליעזר שהשמן משבח את ישראל שדומים ביום זה למלאכים. ומטעם זה טובלים בערב יום הכיפורים, כדי להתדמות למלאכים (טור סימן תרו).

יתר עליהם כהן גדול

וכל שכן שהכהן גדול, שביום הכיפורים צריך לבטל עצמו מכל וכל להשי"ת, וכמו שמצינו שהדיר עיניו אף משינה ביום זה (יומא יט:). אבל מלאכים שלא מצינו בהם בחינה זו, כי אין בהם אלא לקיים שליחות השי"ת. ולכן אינם רשאים להיות בבית המקדש בעת ביאת כהן גדול לפני ולפנים.

וכל אדם לא יהיה אפילו מלאך

ויתירה מזו מצינו ששמעון הצדיק זכה לראות כל שנה בהיותו בבית קדשי קדשים לעבודת יום הכיפורים דמות אדם אחד לבוש לבנים. והקשו בירושלמי (יומא פרק ה הלכה ג, הובא בתוספות מנחות קט: ד"ה נודמן) והא כתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו, אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באהל מועד [היינו מלאכים], ותירצו מי אמר לי דהוה בר נש אני אומר הקדוש ברוך הוא היה.

אולם במדרש (ויקרא רבה כא יב) הקשו שוב על דרשה זו ובהן גדול לא אדם היה והיאך נכנס כהן גדול עצמו לבית קדשי הקדשים, אלא כההוא דאמר רבי פנחס בשעה שהיה רוח הקודש שרוי עליו היו פניו בוערות כלפידים עליו הדא היא דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' [וסיפיה דקרא, כי מלאך ה' צב'אות הוא]. ומשמע דדעת המדרש שמלאכים מותרים להיות בבית המקדש בעת ההוא, והכהן גדול עצמו הוא אז בבחינת מלאך.

לפי הירושלמי היה כהן גדול גבוה ממלאך

אך דעת הירושלמי נראה ברור שאף מלאך אסור להיות בבית המקדש בעת עבודתו של כהן גדול לפני ולפנים. ונראה מזה דסבירא להו דכהן גדול עצמו הוא גבוה אז אף ממלאכי השרת. כי כהן הגדול בעת עבודתו

דבוק הוא בהקדוש ברוך הוא בביטול גמור, כאילו אינו מציאות לעצמו. מה שאין כן מלאכי השרת שאינם יכולים לבוא למדרגת ביטול כזה.

אלא שענינו כענין שאמרו בזהר (פרשת אחרי עג) ישראל ואורייתא וקודשא בריך הוא מתקשרין זה בזה. וביאור הדבר, שכמו שאמרו חז"ל אשתו כגופו, שנחשבת קרובה לבעלה יותר משאר קרובים אף מבן ובת. וביטול האשה לבעלה כבר ביארה הר"ן (גדרים ל. ד"ה ואשה) שקידושי האשה חלים על ידי ש"מבטלת דעתה ורצונה ומשוי נפשה אצל הבעל כדבר של הפקר". ובחינה זו נמצא אצל כהן הגדול ביום הכיפורים, שמבטל עצמותו ורצונו אצל הקב"ה, ושוב אינו בגדר אדם, אלא בטל לגמרי לשכינה.

אל תתהדר לפני מלך

ובזה מתבארים דברי חז"ל שנתנו טעמים על לבישת בגדי לבן לפני ולפנים. דבגמרא (ראש השנה כו.) איתא משום שאין קמיגור נעשה סניגור, דבגדי זהב מזכירין עוון עגל הזהב. אך במדרש (ויקרא רבה כא י) יש עוד טעמים, רבי יהושע דסבנין בשם ר' לוי אומר בשביל לחום על ממונן של ישראל [כי בגדים שלבש כהן גדול ביום הכיפורים אסור לו ללבוש עוד (יומא יב:) ואם ילבש שמונה בגדי זהב הוי הפסד מרובה של הזהב והאבנים טובים שבחושן], רבי לוי אמר מפני גאווה על שום אל תתהדר לפני מלך. ויש עוד משמעות במדרשים (שמות רבה לח ח) שהיא כדי שיתדמה אז למלאכי השרת.

ולפי דברינו הרי טעמו של רבי לוי שאמר שהיא משום שלא יתהדר לפני מלך, גדולה היא מטעם היותו אז דומה למלאכי השרת. דהרי קאמר שבעת כניסתו לקודש הקדשים צריך לבטל כל עצמותו, ולא להיות עומד בהידור וגאווה, ומדרגה זו גדולה מהנאמר במלאכי השרת. וכל זה כדי שיהיה בדרגת יעקב אבינו, גבוה מעל גבוה, אף ממלאכי השרת, אלא חקוק על כסא כבודו יתברך לזכרון תמיד לפני ה'.

יום הכיפורים כנגד יעקב

ובזה אפשר לומר עוד, דאיתא בזהר (פרשת פנחס דף רלא.) אשר שני ימים של ראש השנה הם נגד יצחק, ובזהר חדש איתא (כי תשא) ראש השנה לקבליה דיצחק סובות לקבליה דאברהם. ולפי הנ"ל אפשר להוסיף שיום כיפור נגד יעקב, שישראל דומים בו למלאכים, וכהן הגדול דבוק בשכינה וגבוה ממלאך, כדוגמת יעקב אבינו.

ולכן אף שבראש השנה ממליכים את הקדוש ברוך הוא בעולם, ותוקעין בשופר, עם כל זה אינו לפני ולפנים ממש, אלא "כבפנים דמי" (ראש השנה כו.). אבל ביום הכיפורים, מתעלים כמלאכים ויותר ממלאכים, ושוב נכנסים לפני ולפנים ממש, ו"לפני ה' תטהרו".

בזאת יבוא אהרן אל הקודש

ובזה נבוא להבין סדרו של יום הכיפורים, וקרבתו אשר באו לכפר על בני ישראל ולטהרם מעוונותיהם. ויתבאר כל אלו הדברים והיו לאחדים, להבין גודל עבודת יום הכיפורים ותיקונו.

כפרת חטאת על הנפש ועל הגוף

ונקדים כי כאשר יחטא האדם פגם בגופו בעשותו באבריו ממצות ה' אשר לא תעשינה, ופגם בנשמתו ללכלך אותה בחטא. והחטאת באה לכפר בעד שני הפגמים כאחד. זריקת הדם היא לכפר על הנפש, כמו שנאמר (ויקרא י"א) כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם כי הדם הוא בנפש יכפר, ופירש רש"י כי נפש הבשר של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו על המזבח לכפר על נפש האדם תבוא נפש ותכפר על הנפש. ואכילת בשר החטאת על ידי הכהנים הוא לכפר על פגם בשר הגוף.

וזהו טעם שזריקת הדם מעכב אבל אכילת בשר אינו מעכב, שאם נאבד הבשר מתכפר, משום דעיקר הכפרה תלויה הנפש, וכל שנזרק הדם כבר נתכפר הנפש.

ולפי זה שפיר יוכן לנו דכל חטאת אשר יובא מדמה לפנים בהיכל, ואפילו במעות, שוב אין לאכול הבשר. שהרי אכילת הבשר מורה על תיקון פגם הגוף, וזמנה אחר שנתקן הנפש במזבח החיצון שבעזרתה. אבל אם הובא דמה לפנים בהיכל, הרי זה מורה על דביקות הנפש במקום הקודש, ושוב אין בזה כבוד של מעלה להצריך תיקון לפגם גוף כזה אשר נפשו קשורה במקום הקודש.

חטאת עולה וקטורת

והנה אמרו בגמרא (זבחים ז:): שהחטאת באה לכפר על החטא, והעולה באה כדורון, לרצות את הקב"ה על מה שחטא לפניו. אך לא ביארו מה ענין הקטורת שמצינו במקדש. אך בוותר אמרו (פרשת ויקהל ריט.). דהקטורת חשובה יותר מכל הקרבנות, כי הקטורת באה להעביר הוזהמא מן העולם.

וביאור הדברים, כי אף אחר שנתכפר לו לאדם על חטאו, ואף ריצה את פני האדון ה' על שחטא לפניו, עם כל זה עדיין נשאר העולם שמם מכח החטא שהביאה זוהמא לעולם. ולזה מביאין קטורת בבית המקדש, שבכח הקטורת להעביר אותו הוזהמא, ולהאיר את העולם בתיקונו כקדמותו וטובו הראשון.

ואולם כל זה לא יתכן אלא אחר שתיקן האדם את פגם נפשו וגופו, ואז יכול לתקן עולם במלכות שד". אבל אם בא להעביר זוהמת החטא כאשר נפשו עדיין לא מטהרה, יש מקום להשטן לקטרג עליו ולא להניחו להעביר הוזהמא הבאים מחטאיו הקשורים עדיין בנפשו וגופו. ולכן באה הקטורת בכל יום אחר הקרבנות.

יום הכיפורים תיקון העולם

אך יום הכיפורים באה להעביר חטא ולכלות עוון ולתקן העולם לקדמותו. וזהו עבודת היום כולו, לכפר על כל העוונות שלא יזכרו ולא יפקדו עוד, ולתקן ולטהר עולם ומלואה מן הזוהמא. ולכן עיקר עבודת היום בכיפור עוון מקדש וקדשיו, ובטהרת המקדש והשבתו על כנו.

ולכן בא הצייווי ביום הכיפורים להזות דמים על הכפורת ועל הפרוכת ועל מזבח הקטורת. והיא לכפר על כל דרגות הקודש, וכמו שדרשו חז"ל (יומא סא.) **ובכפר את מקדש הקודש זה לפני ולפנים, אהל מועד זה היכל, מזבח כמשמעו, יכפר אלו עזרות.** כי כל אלו ההזאות הם נגד מקומות הקודש, כי בהזאות בין הבדים מכפר ומטהר את קודש הקדשים, ובהזאות שעל הפרוכת מכפר ומטהר את ההיכל, ובהזאות שעל טהרו של מזבח הזהב ועל ארבע קרנותיו מכפר ומטהר את המזבחות (רש"י שם).

ואמרו עוד (ירושלמי יומא פרק ה הלכה ו) דמאי דאמר **יכפר אלו עזרות, אתיא כמאן דאמר שפיכת שיריים ליסוד מעכב (יומא ס:), דשפיכת שיריים באה לכפר על העזרה.** אבל דעת רבי עקיבא דסבירא ליה שאין שפיכת שיריים ליסוד מעכב, וכן הלכתא (רמב"ם עבודת יום הכיפורים פרק ה הלכה ח). ונראה דבמזבח הזהב נכלל גם מזבח החיצון, וכמו שאמרו "מזבח כמשמעו", דמשמע דשני המזבחות כלולים כאחד, ולכן **"יכפר אלו עזרות"**, דממילא קאתי עם טהרת מזבח החיצון העומד בעזרה.

ובזה שונה כפרת טומאת מקדש וקדשיו של יום הכיפורים מכל קרבנות המועדים שבאו גם כן לכפר על עוון זה. כי בכל המועדים לא באו אלא לכפר על החטא, אבל לא לתקן את המזבח ולהחזירו על תיקונו. מה שאין כן ביום הכיפורים שקרבנות אלו מכפרים ומטהרים את המקדש כולו.

ולכן נאמר ביום הכיפורים בהזאת דם הפר והשעיר על המזבח (ויקרא טז יט) ומהרו וקדשו **מזבחות בני ישראל**. שאין זה כפרה גרידא, אלא

יש בו טהרה וקידוש. וכמו שאמרו חז"ל (ספרא, הובא ברש"י שם) מזהרו לשעבר וקדשו לעתיד לבוא, שאחר הטהרה מקדש ומחזיר את המזבח לקדושתו.

ובחינה זו נמצא גם ביום חנוכת המשכן והמזבח, אשר באה להחזיר העולם לתיקונו. ולכן הוצרך אז המזבח לכפרה וחיטוי, שלא על עצמו לבד יצא, אלא היא לטהרה ולתיקון של כל העולם כולו. ועל זה נצטוו (שמות כט לו-לז) וחמאת על המזבח בכפרך עליו ומשחת אתו לקדשו. ולכן דרשו חז"ל תיבת לכפר הנאמר בחנוכת המשכן, שבא לרבות יום הכיפורים, כי כוונה אחת לשתייהן, לטהר המקדש והעולם כולו.

וכן תמצא בכל סדרי עבודה, "אמיץ כח" ו"אתה כוננת", שמתחילין לפרט סדר בריאת העולם, וחמאי דור המבול, והולך ומונה הדורות עד אהרן הכהן. ולכאורה למה הוצרכו לזה לענין העבודה. אך לדברינו יתבאר שפיר, כי זה עצמו ענינו של העבודה ביום הכיפורים, לתקן כל פגמי העולם ולהחזירו לקדמותו כמו שנברא קודם החמאים.

שעירים וגורלות שווים

אולם איך יוכל לכפר ולתקן עולם לקדמותו, והלא השמן יבא לקטרג שלא יאות עדיין לתקן עולם אחר שהחמא כרוכה עדיין בכל ישראל.

לזאת צוה הקדוש ברוך הוא, שאחר שאחר שהתוודה כהן גדול על חמאי עצמו, וכבר כיפר על חמאו מקופיא, מוטל לחביא את שני השעירים, והאחד ינתן לה' והשני יושלח לעזאזל לחלקו של שטן.

וצוה יתעלה ששני השעירים יהיו שווים בכל ענין בקומה ובמראה, וינתנו עליהם גורלות בקלפי, וגם הגורלות האלו יהיו שווים בכל ענין, ולא יהיה הגורל לה' משובח מהגורל לעזאזל. והיא משום נתינת שוחד להשטן.

וכמו כן צריכים שני השעירים להיות לקיחתם כאחד. כי שני שעירים האלו רומזים לחלקו של עשיו הניתן ליעקב, שהיא נחלת עולם הזה. והשעיר הראשון אשר עלה עליו הגורל לה' רומז לחלק הטוב והרוחני שבעולם הזה, ושעיר השני נגד חלק הרע והחטא שבעולם הזה, אשר באמת דבוקים זה בזה ושורשם בחלק אחד היא נחלת עולם הזה. ועל ידי נתינת הגורלות עליהם מחלקים בין שניהם, וחלק הגשמי נשאר על שעיר לעזאזל, אשר הוא לחלקו הרע של עשיו הנקרא איש שעיר.

אך אין שעיר לעזאזל בקרבן להשטן חלילה, וח"ו לומר ששתי רשויות הן. אלא באמת שניהם באמת הם חלק גבוה, ורק משלחן גבוה ניתן לחלקו של שטן (רמב"ן ויקרא טז ח). ומטעם זה גם השעיר לעזאזל נכלל בלה'. ואין נתינת השוחד עצם שילוחו של שעיר לעזאזל, אלא במה שמשוים חלקו לחלק גבוה, בדמיון השעירים והגורלות וגם בנתינתם בקלפי אחד, שזה משמע כאילו העבד שוה לאדון חלילה (וזה פרשת אמור קא:).

ומעם נתינת השוחד היא כדי שלא יקטרג על תיקון העולם כשעדיין לא תמו החטאים מן העולם, אלא יניח להתחיל בתיקון העולם על ידי הקטורת לפני ולפנים ומתן דמים על הכפורת והפרוכת ומזבח הזהב.

ואחר השוחד שוב אפשר לו לכפר בהזאת דמים על הכהנים ועל כל ישראל, ולהביא קטורת לפני ולפנים לתקן עולם ומלואה. ואחר שכבר נעלה ענן הקטורת לתקן העולם, וגם נתדבקו הנפשות במקור העליון על ידי מתן דמים בפנים ולפנים ולפנים, שוב אי אפשר לו עוד לקטרג, כי אין זה כבוד של מעלה שיזכרו עוונות על ישראל.

הוצאת כף ומחתה

ומטעם זה אין כהן גדול שווה בבית קדשי הקדשים עד גמר הקטורת להוציא את הכף ומחתה, אלא לובש שוב בגדי לבן ונכנס לפני ולפנים להוציא כף ומחתה. כי כל משך זמן העבודה ומתן הדמים צריך להיות

הקטורת לפני ולפנים, להמשיך בתיקון עולם ודבקותן של ישראל לפני ולפנים.

וזהו טעם למחלוקת רש"י ותוספות בזמן הוצאת כף ומחתה, אם לפני הקרבת אמורי פר ושעיר או לאחריו. כי הקטרת האימורים היא גמר הכפרה, אבל אינו מעיקרי הכפרה, ואם נטמאו איברים אחר זריקת הדם יצא ידי חובת קרבנו. ולכן דעת התוספות שאפשר להקטירן אף אחר סיום הקטורת והוצאת כף ומחתה. אבל דעת רש"י דכל השייך לכפרת פר ושעיר צריך שיעשה בזמן שהקטורת מונח לפני ולפנים.

לפני מי אתם מטהרים

ולזה דריש רבי עקיבא (יומא פה:) לפני ה' תטהרו, אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין מי מטהר אתכם אביכם שבשמים, שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הממאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל. כי זה כל עבודת יום הכיפורים אשר לפני ה' תטהרו, ובזה עצמו מתקיים מי מטהר אתכם. שעל ידי שמטהרים ובאים לפני ולפנים, שוב מתטהרים על ידי זה ומתקנים את כל העולם. והוא כדמיון המקוה טהרה, אשר כל גוף האדם עולה בו כאחד ומתטהר כאחד.

וידוי בלי פירוט חטא

ומטעם זה עצמו אינו מפרט החטא בוידוי, אלא אומר בכלליות חטאתי עויתי פשעתי. והוא על פי מה מה שאמרו בגמרא (זבחים מא:) בטעם שלא נזכר בקרא הקטרת יותרת הכבוד וכליות אצל פר העלם דבר של צבור, משל למלך בשר ודם שזעם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו. הרי שאין כבוד של מעלה להאריך בחטא אוהבו. וכמו כן בוידוי הנעשה על פר הבא לפני ולפנים, ומתקרב אז אל הקדוש ברוך הוא יותר ממלאכי השרת, לכן מיעט השי"ת בסרחון אוהבו, ואין לו לפרט חטאו.

עירוי דם הפר ודם השעיר

ובהזאות הראשונות על הכפורת והפרוכת נותן מדם הפר ואחר כך מדם השעיר, לחלק בין קדושת כהנים לקדושתן של ישראל. אבל בהזאות אחרונות על המזבח מערה דם הפר ודם השעיר כאחד, כי בגמר התיקון אין עוד חילוק ביניהם, והיה כעם ככהן. וכמו שהיה לפני חטא העגל שלא נפרדו הלויים מתוך בני ישראל.

שילוח השעיר לעזאזל

אבל עדיין לא תיקן אלא חלק הנפשות, אבל הגופים לא נתכפרו עדיין. ובכל קרבנות חטאות מכפר על ידי אכילת הבשר, מה שאין בחטאת הפנימי שאין ראוי לאכול בשרה ולהורות שצריכה עדיין כפרה על הגופים אף אחר שנתדבקו הנפשות לפני ולפנים.

לזאת שב ומתוודה על השעיר לעזאזל, הרומז לחלק הרע והגשמי של עולם הזה. והשעיר שהוא חלקו של עשיו היא דוגמת הקוץ שאמרו במדרש שכל המוץ נסתבך בשערו, וכן החטאים שמתוודה עליהם נדבקים בהשעיר, ונשא השעיר עליו את כל עוונות בית ישראל. ואז נשאר חלקו של יעקב נקי, כי חלק ה' עמו, כמו שמשלו במדרש להקרח שהמוץ אינו נדבק בו, כך החטא אין לו אחיזה בישראל. ושוב משלח את השעיר אל ארץ גזירה אל מקום השמן להוליך על השעיר את כל חטא ועון להחזירם לנחלתו של עשיו.

וממעם זה היו הבבליים מצערים את המשלח שימהר לילך עם השעיר, כי על השעיר ממש מונחים כל העוונות, ורצו שימהר להעבירם מעל פניהם. ואפשר לפרש מה שאמרו חז"ל שהיו תולשים בשערו, אין הכוונה בשערו של המשלח, אלא בשערו של השעיר, כי על השער הזה דבוקים כל עוונותיהם.

אך לבד משילוחו ודחיפתו אל ארץ גזירה, שמוליך עמו את כל עוונות ישראל אל נחלתו של עשיו, צריך גם שימות, אם בדחיפה זו עצמה או באיזה מיתה שתהיה. ולרמוז בא על זמן דלעתיד לבוא "ועלו מושיעים בחר ציון לשפוט את הר עשיו", ועתיד הקדוש ברוך לשחוט את יצר הרע. (אבל אין זה מעצם הכפרה, אלא גמר התיקון של העולם. ולכן כתב הרשב"ם שהשילוח היא לרעות חי, וכונתו שבעצם השילוח מטעם העוון אין צורך יותר משילוח חי לרעות, וכבר נשא השעיר את כל עוונות בית ישראל עמו. ומה שממיתים אותו היא מטעם אחר לגמרי, כדי להעביר אף את נחלת עשיו עצמו מן העולם).

וזהו מה שאיתא בזהר (פרשת אמור קב.) שאילו היו אומות העולם יודעים את פעולת שעיר המשתלח לא היו מניחים את ישראל לחיות אפילו יום אחד. כי על ידי שילוח השעיר עם כל העוונות עליו אל ארץ גזירה, נמשך בזה החטא על ראש השמן ואומות העולם, וישראל יוצאים בדימוס לחירות.

ביום הכיפורים אין השמן מסמין

ובזה נתיישבו והיו לאחדים דברי חז"ל. כי בתחלת היום צריך ליתן שוחד לשמן שלא יקטרג, כי עדיין יש חטא ועוון בישראל, ויש רשות לישראל להסמין אף ביום הכיפורים כל זמן שיש להם חטא. ומה שאמרו בגמרא שהשמן אין לו רשות להסמין ביום הכיפורים, היא אחר הקטרת הקטורת, שאז אין זה כבוד של מעלה להזכיר על ישראל חטא ועוון. ומה שאמרו בפרקי דרבי אליעזר שאין השמן מוצא חטא ועוון כלל בישראל, הרי זה אחר שילוח השעיר, שכבר נשא השעיר עליו את כל עוונות בית ישראל. וכיון שאין בישראל אז שום רושם של חטא, הרי מלאך רע בעל כרחו יענה אמן להמליץ טוב על ישראל שדומים למלאכי השרת בלי חטא ועוון כלל.
